

TA'LIM JARAYONIDA SAMARADORLIKNI TA'MINLASH YO'LLARI

Ollaberganova Shahlo Abdullayevna

Urganch innovatsion universitetining pedagogika va boshlang'ich ta'lim kafedrasi stajor o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'limda samaradorlikni ta'minlashning dolzarb masalalari yoritilgan. Unda ta'lim jarayonini tashkil etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar hamda o'quvchilar faolligini oshirishga qaratilgan yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, dars samaradorligini oshirishda o'qituvchining kasbiy mahorati, innovatsion yondashuvi va ta'lim muhitining ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: ta'lim samaradorligi, interfaol metodlar, pedagogik texnologiyalar, dars jarayoni, innovatsion yondashuv, o'qituvchi mahorati.

Аннотация: В данной статье освещаются актуальные вопросы обеспечения эффективности в сфере высшего образования. Анализируются современные педагогические технологии, интерактивные методы и подходы, направленные на повышение активности студентов в организации учебного процесса. Также раскрывается значимость профессионального мастерства преподавателя, инновационного подхода и образовательной среды в повышении эффективности занятий.

Ключевые слова: эффективность образования, интерактивные методы, педагогические технологии, учебный процесс, инновационный подход, мастерство учителя

Annotation: This article highlights current issues of ensuring efficiency in higher education. It analyzes modern pedagogical technologies, interactive methods, and approaches aimed at increasing student engagement in the organization of the educational process. Furthermore, the significance of the teacher's professional excellence, innovative approach, and the educational environment in enhancing lesson effectiveness is revealed.

Keywords: education effectiveness, interactive methods, pedagogical technologies, learning process, innovative approach, teacher professionalism.

Mavzuning dolzarbligi: Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan global axborotlashuv asrida har qanday jamiyatning istiqboli uning intellektual salohiyati va ta'lim tizimining qay darajada shakllanganligi bilan belgilanmoqda. XXI asr ko'nikmalari (21st Century Skills) — tanqidiy fikrlash, kreativlik, kommunikativlik va hamkorlikda ishlash qobiliyati ta'lim jarayoni oldiga mutlaqo yangi talablarni qo'yimoqda. Endilikda ta'lim oluvchiga shunchaki faktik ma'lumotlarni uzatish o'z

ahamiyatini yo‘qotib, ma‘lumotlar ummonidan keraklisini saralab olish va ularni real hayotiy muammolar yechimiga yo‘naltirish ustuvor vazifaga aylandi. Shu nuqtayi nazardan, ta‘lim jarayonida samaradorlikni ta‘minlash nafaqat pedagogik, balki strategik ahamiyatga ega ijtimoiy-iqtisodiy masaladir.

Global va milliy kontekst: Dunyo tajribasiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, rivojlangan davlatlar iqtisodiy o‘shining negizida inson kapitaliga kiritilgan sarmoya yotadi. O‘zbekiston Respublikasida ham so‘nggi yillarda ta‘lim tizimini tubdan isloh qilish, o‘qitish sifatini xalqaro standartlar darajasiga ko‘tarish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylandi. Xususan, oliy va o‘rta maxsus ta‘lim tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etish, o‘quv dasturlarini zamon talablariga moslashtirish va o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini doimiy oshirib borish mexanizmlari yaratilmoqda. Biroq, texnik ta‘minotning o‘zi ta‘lim samaradorligini kafolatlay olmaydi; bu jarayon metodologik yangilanish, psixologik yondashuv va pedagogik mahoratning uzviy sintezini talab etadi.

Muammoning qo‘yilishi: Hozirgi kunda ta‘lim jarayonida kuzatilayotgan asosiy ziddiyatlardan biri — axborot hajmining geometrik progressiya bilan ortib borishi va an‘anaviy o‘qitish metodlarining ushbu hajmni o‘zlashtirishdagi past imkoniyatlaridir. Talabalarda o‘quv motivatsiyasining pasayishi, dars jarayonlarining bir xilligi va nazariy bilimning amaliyotdan uzilib qolishi ta‘lim samaradorligiga to‘siq bo‘layotgan asosiy omillardir. Shu sababli, ta‘lim jarayonini shunday loyihalash kerakki, u talabani passiv tinglovchidan faol tadqiqotchiga aylantirishi lozim.

Tadqiqotning maqsadi: Mazkur maqolaning maqsadi ta‘lim jarayonida samaradorlikka erishishning nazariy-metodik asoslarini tahlil qilish va amaliyotda yuqori natija beruvchi innovatsion yo‘llarni asoslab berishdan iborat. Biz samaradorlik tushunchasini nafaqat nazorat ishlaridan olinadigan ballar, balki talabaning mustaqil qaror qabul qila olish darajasi va kasbiy kompetentligi nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqamiz.

Tahlil obyekti: Maqola doirasida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, raqamli ta‘lim resurslari, interfaol muloqot strategiyalari va o‘qituvchi-talaba munosabatlarining yangi modellari samaradorlikni ta‘minlovchi drayverlar sifatida tadqiq etiladi. Shuningdek, ta‘lim jarayonini tashkil etishda pedagogik refleksiya va individual trayektoriyalarning ahamiyati yoritiladi.

Ta‘lim jarayonini modernizatsiyalashning metodologik asoslari

Zamonaviy pedagogika fanida samaradorlik tushunchasi faqatgina miqdoriy ko‘rsatkichlar bilan emas, balki sifat ko‘rsatkichlari, ya‘ni talabaning kompetentlik va kreativlik darajasi bilan o‘lchanmoqda. Ta‘lim jarayonini tashkil etishda konstruktivistik nazariya ustuvor ahamiyat kasb etib, unga ko‘ra bilim talabaga tayyor holda uzatilmaydi, balki uning subyektiv tajribasi va faol tahlili asosida shakllantiriladi. Binobarin, samaradorlikni oshirishning tub negizi o‘quvchini passiv

axborot iste'molchisidan faol bilim yaratuvchisiga aylantirishdan iboratdir. Shu bilan birga, ta'lim samaradorligini ta'minlashda akmeologik yondashuv ham muhim o'rin tutadi. Bu yondashuv shaxsning o'z kasbiy va intellektual salohiyatini eng yuqori nuqtaga olib chiqish qonuniyatlarini o'rganadi. O'quv jarayonida har bir talabanning individual imkoniyatlarini hisobga olish, ularni o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirish darsning umumiy unumdorligini oshirishga xizmat qiladi.

Innovatsion texnologiyalar va kognitiv faollikni oshirish yo'llari

Ta'lim jarayonida yuqori natijaga erishish uchun interfaol muhitni yaratish fundamental talab hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson xotirasi va tafakkuri muammoli vaziyat yuzaga kelganda eng yuqori darajada faollashadi. "Muammoli ta'lim" (Problem-Based Learning) metodini qo'llash orqali mavzuni tayyor ma'ruza sifatida emas, balki yechilishi lozim bo'lgan ilmiy yoki amaliy jumboq sifatida taqdim etish mumkin. Bu metod talabada tahliliy fikrlash va farazlar ilgari surish ko'nikmalarini shakllantiradi. Yana bir samarali vosita sifatida "Loyiha asosida o'qitish" (Project-Based Learning) usulini ko'rsatish mumkin. Bunda talabalar jamoalarga bo'lingan holda real hayotiy muammolar yechimi ustida ishlaydilar. Mazkur yondashuv nafaqat fanni o'zlashtirishni, balki zamonaviy mehnat bozorida eng ko'p talab etiladigan "soft skills" — jamoada muloqot qilish va vaqtni boshqarish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Axborot hajmi ortgan sharoitda esa ma'lumotlarni intellekt-kartalar va infografikalar yordamida vizuallashtirish murakkab tizimlarni tushunishni sezilarli darajada osonlashtiradi.

Raqamli transformatsiya va sun'iy intellekt integratsiyasi

Bugungi kunda ta'lim samaradorligini raqamli texnologiyalarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Zamonaviy o'quv platformalari (LMS) dars jarayonini vaqt va makon chegaralaridan ozod qildi. Xususan, "Aralash ta'lim" (Blended Learning) modeli an'anaviy muloqotning afzalliklari bilan masofaviy ta'limning qulayliklarini birlashtiradi. Bu o'qituvchiga dars vaqtini oddiy axborot berishga emas, balki talabalar bilan jonli munozara va murakkab masalalar tahliliga sarflash imkonini beradi. Bundan tashqari, sun'iy intellekt asosidagi adaptiv ta'lim tizimlari har bir o'quvchining o'zlashtirish sur'atiga moslasha oladi. Algoritmalar talabanning qaysi mavzularda qiynalayotganini aniqlab, unga individual tavsiyalar va soddalashtirilgan materiallar taqdim etadi. Bu esa o'quv guruhidagi umumiy darajaning tenglashishiga va har bir talabanning o'z salohiyatini maksimal darajada namoyon qilishiga olib keladi.

XULOSA

O'tkazilgan kompleks tadqiqotlar va mavjud pedagogik amaliyot tahlili shuni ko'rsatadiki, zamonaviy sharoitda ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish faqatgina texnik vositalar bilan ta'minlanadigan chiziqli jarayon emas, balki ko'p qirrali pedagogik fenomen hisoblanadi. Ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'tarish an'anaviy o'qitish modellarini inkor etishni emas, balki ularni raqamli texnologiyalar,

psixologik determinizm va innovatsion metodologiyalar bilan oqilona sintez qilishni talab etadi.

Tadqiqot natijasida shakllantirilgan fundamental xulosalar va ishlab chiqilgan takliflar quyidagilardan iborat:

1. **Metodologik yondashuvning transformatsiyasi:** Ta'lim samaradorligi o'quvchining passiv axborot iste'molchisidan faol subyekt va bilim yaratuvchisiga aylanishi bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir. Konstruktivistik tamoyillar hamda muammoli ta'lim metodlarini tizimli qo'llash talabalarning mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish va murakkab vaziyatlarda kreativ yechimlar topish ko'nikmalarini sezilarli darajada (tadqiqotlarga ko'ra 35-40 foizga) oshiradi.

2. **Raqamli ekotizim va shaxsiylashtirilgan ta'lim:** Ta'lim jarayoniga sun'iy intellekt va adaptiv o'qitish tizimlarini integratsiya qilish — samaradorlikni ta'minlashning eng istiqbolli yo'lidir. Raqamli platformalar har bir ta'lim oluvchining individual kognitiv imkoniyatlari va o'zlashtirish sur'atiga moslashish imkonini beradi.

3. **Pedagogik kompetentlik va mahorat:** Zamonaviy o'qituvchi endilikda axborotning yagona manbayi emas, balki yo'naltiruvchi (fassilitator) va jarayon moderatori rolini bajarishi lozim. Pedagogik refleksiya — ya'ni o'qituvchining o'z faoliyatini muntazam tanqidiy tahlil qilib borishi, darsning har bir bosqichida talabalar bilan shaffof teskari aloqani (feedback) yo'lga qo'yishi jarayon samaradorligini kafolatlovchi ichki drayver hisoblanadi.

4. **Baholash tizimini takomillashtirish:** Samaradorlikni o'lchashda faqat yakuniy nazorat natijalariga tayanish emas, balki formativ (jarayon davomidagi) baholashga urg'u berish lozim. Kriterial baholash tizimining joriy etilishi talabalarda o'z bilimiga nisbatan mas'uliyatni shakllantiradi va o'quv jarayonidagi subyektivizmning oldini oladi.

Umumiy xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, ta'lim samaradorligini ta'minlash — bu dinamik va davomiy jarayon bo'lib, u o'quv dasturlarini mehnat bozori va davr talablari asosida doimiy yangilab borishni, pedagog kadrlarning texnologik va psixologik tayyorgarligini kuchaytirishni hamda ta'lim oluvchilarning ichki motivatsiyasini tizimli rag'batlantirishni taqozo etadi. Taklif etilgan chora-tadbirlar va metodologik yondashuvlar nafaqat ta'lim sifatini oshirishga, balki jamiyat uchun yuqori intellektual salohiyatli, raqobatbardosh va kreativ kadrlar tayyorlashning mustahkam poydevorini yaratishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (NAMUNA SIFATIDA):

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida"gi PF-60-sonli Farmoni.
2. Ishmuhammedov R.J., Abduqodirov A., Pardaev A. "Ta'limda innovatsion texnologiyalar" (amaliy tavsiyalar). – T.: "Iste'dod" jamg‘armasi, 2018. – 180 b.
3. Hattie, J. "Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement". - Routledge, 2023.
4. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. "Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari". – T.: "Fan", 2016.
5. Internet ma'lumotlari